

Прикази

Етнографија музике света

Иван Чоловић, Етно, приче о музици света на Интернету, XX век, Београд, 2006.

Крајем 2006. године пред читаоцима се нашао нова књига нашег колеге, еминентног етнолога Ивана Чоловића, посвећена описивању и анализи „музике света“ („world music“) на интернету. На први поглед, судећи само по наслову, могло би се претпоставити да се овом студијом Чоловић удаљио од својих вишегодишњих преокупација друштвеним и политичким животом симбола, да је одустао од аналитичког сецирања наративних дискурса о патриотизму, национализму и савременом фолклору. Међутим, озбиљније посвећивање садржају књиге увериће нас да аутор, још снажније и зрелије него раније, истражује и пише као критичар савремене културе и трендова савремености, што у његовом случају укључује и критичку рефлексiju о актуелним, постмодерним начинима истраживања и писања етнографије. У духу онога чиме се истраживање бави и са фином иронијом својственом Чоловићевом стилу, можемо рећи да је аутор књигом „Етно“ начинио „повратак антрополошким коренима“ и започео „напајање на изворима антропологије“.

Мото првог дела књиге је мисао Бронислава Малиновског, родоначелника модерне антропологије, о смислу и природи етнографског теренског истраживања. Чоловић својом студијом свесно евоцира дух „Аргонаута“, најважнијег дела Малиновског и парадиг-

матичне антрополошке монографије, баш као што Малиновски користи мотив потраге за златним руном у свом етнографском опису дуготрајних *кула* похода. Чоловић то, по сопственом признању, чини да би у ери одушевљавања експерименталним етнографским писањем показао и даље опстајућу снагу „линеарног“ етнографског наратива, односно да би приказао да се грађа сабрана на интернету, по својој природи фрагментарна, може представити кроз кохерентно дескриптивно и аналитичко „приповедање“. Надахнут Малиновским, Чоловић и себе као трагача за музиком света по Интернету, назива *интернаут*ом.

Књига се састоји из два дела. Први део представља дневник истраживања током једноипогодишњег путовања по Интернету у потрази за главним ауторима, саставима, манифестацијама, ствараоцима и продуцентима музике света на различитим деловима планете. Чоловић „крстари“ просторима *Етноленда*, од Балкана преко Централне Азије, Северне Европе и *Келтије*, Бенгала, Тибета и Белорусије, преко Африке до затварања круга на Балкану, односно централној и источној Европи. У овом делу, који можемо назвати и етнографијом прича о музици света на интернету, аутор нам представља најпопуларније уметнике, инструменте, музичке облике „world music“, посвећујући нарочиту пажњу неочекиваним комбинацијама, укрштањима и прожимањима различитих музичких традиција, жанрова и стилова. Међу бројним ауторима приказаним или поменутиим у књизи (индекс имена

реферира на више од 300 извођача) налазе се, поред домаћих Биљане Крстић и „Бистрика“, браће Теофиловић, Боре Дугића и других, Сајан Бапа (Монголија), Мари Боине (боркиња за права Самија), бретонски уметници на харфи, тувански грлени певачи, Бенгалац Пурна дас Баул, угандски музичар Џефри Оријема, Сенегалац Јусу Н' Дур, мађарска етно-дива Марта Шебешћен, али и Питер Гебријел. Путовање Чоловић завршава „повратком кући“, на Балкан и у Србију. Овде, у завршници теренског истраживања, бави се описом света етно-фестивала, закључно са незаобилазном Гучом.

У другом делу књиге аутор износи резултате истраживања и у виду проблема поставља и разматра најважнија питања са којима се као истраживач сусрео током теренског истраживања и касније анализе добијене грађе. Најважнији налаз истраживања јесте да је „музика света“ народна музика коју ствара и слуша елита. Намењена је конзументима који уз музику желе да добију и конзумирају и неки „виши смисао“. Тај „виши смисао“ састоји се, како Чоловић документује бројним примерима, у припадности етно-националној заједници и задовољству које се извлачи из те припадности. Упркос *жаргону аутентичности*, којим се музичари обилато служе, анализа настајања и извођења „музике света“ указује да је реч о савременој, вештачкој творевини, која се представља као природна и која наративним средствима, опречавањем, себи накнадно придаје својства аутентичности и аутохтоности. Чоловић издваја два основна регистра преовлађујућих наратива о музици света: један који велича идентитет, баштину и корене и други који слави укрштања, мешовите жанрове и универзалност језика музике (128). Ова два доминантна регистра омогућавају да се налази

Чоловићевих истраживања повежу са два значајна корпуса идеја присутних у савременим теоријама у друштвеним наукама: са теоријом о изумљавању традиције (што неће бити дискутовано у овом приказу) и са новијим преиспитивањима концепта културе.

У оба регистра приповедања о музици света употребљава се у основи идентичан концепт културе – као заокружене, ограничене, изнутра хомогене целине, која изражава суштинску посебност одређене етнички дефинисане групе. Овај концепт културе сасвим пристаје уз задатак који етно музици дају уметници када је компонују и изводе за домаћу публику. Тада етно музика постаје средство за репродукцију ове затворене етнонационалне заједнице, начин њеног уписивања у природу, кроз успостављање веза са прецима и повратак себи. Чини се да ће овај концепт са више проблема функционисати у другом наративном регистру, иначе врло заступљеном, о комбинацијама, музичким укрштањима, хибридности. Чоловић, међутим, показује да је музичка хибридност, односно укрштање етномузика, могућа само до оне границе до које није угрожен посебан национални идентитет музике, па и културе. Другим речима, укрштања које нуди „музика света“, као и идеологија мулти-културализма на којој се она заснива и на коју се позива, могућа су једино уколико се културе које ступају у креативни дијалог дефинишу и доживљавају као есенцијално аутентичне, као оне које имају „душу“ и „корене“. Ово је кључна противуречност коју „world music“ открива и која се односи не само на могућности и на границе музичких укрштања, већ пре свега на могућности и границе укрштања култура. Тако се претпостављени велики наратив о музичком есперанту, насталом слободним укрштањем

и богаћењем музика света, извргава у сазнање да се музика користи у сврху промоције радикалног културализма, који наново есенцијализује идеју културе, а затим је у политички коректном дискурсу употребљава да би оправдало идеје врло сличне некадашњим идејама расизма и идејама о амалгаму тла и културе. Данас се те идеје јављају у облику десничарских оправдања политике према мањинама и странцима или као спрега идеја о етно-еко пројектима у туристичком маркетингу. Аутор упозорава на овакве опасне последице радикалног културализма.

Најснажнији аналитички део Чоловићеве студије „Етно“ представља последње поглавље, насловљено као „Тамнице дугог певања“, са јасном асоцијацијом на традиционални концепт културе са којим се повезују доминантни наративи о музици света, на свим испитиваним дестинацијама. Овде се Чоловић *интернаут* преображава у познатог Чоловића ангажованог критичара културе: тема закључног поглавља јесу политизација концепта културе и његове савремене употребе у различитим политичким пројектима. Једно од најраширенијих схватања културе у традиционалном смислу јесте идеја о култури као суштини етничког идентитета. Да би се супротставио тренду употребе културе као аргумента (и оправдања) за етничке конфликте, UNESCO је 2001. године донео „Документ о уважавању разноликости култура“ као средству борбе против културног фундаментализма. Међутим, каже Чоловић, позивајући се на мишљене Верене Столке, није посвећено довољно пажње чињеници да су културни фундаменталисти, националисти, и други припадници екстремне деснице (у књизи изнет пример Француске) одлично овладали реторичким стратегијама које су испрва биле намењене борби против

њих. На пример, каже Столке, идеје које заговара културни фундаментализам врло су блиске расизму али, за разлику од расизма, он се користи управо савременом реториком, баш оном коју UNESCO промовише у борби против њега. Културни фундаменталисти не спомињу више идеје о вишим и нижим културама, већ спроводе оно што Столке назива „просторном сегрегацијом“ и бране право сваке културе да сачува свој (издвојени) идентитет (311). Чоловић на примеру Француске показује еволуцију политичке реторике екстремне деснице. Та реторика овладава је умећем да неприхватљиве идеје (расизам, сексизам) испољава у прихватљивој, политички коректној форми, изражавајући их кроз прихватљив језик разлике и културе, а све чешће и кроз дискурс људских права. Паралеле са актуелним друштвеним и политичким контекстом у Србији, где и изразито конзервативне организације бране сопствене позиције позивајући се на либерални дискурс људских права, неизбежно се намећу читаоцу. Чоловићева анализа концепта културе на коме почива етно-соунд систем показује да је реч о специфичној идеји културе и културне различитости (у основи есенцијализованих), чији заточеници постају сви актери. Због тога чак ни критичари културног релативизма не могу да се, тврди Чоловић, ослободе есенцијалистичке идеје о култури. И њихова размишљања и критичке анализе садрже неку врсту „структуралне“ или „доктринарне“ нужности, која има за последицу да није могуће критиковати есенцијалистички модел културе а да се не прошверцује неки есенцијалистички концепт, на пример, као код Амина Малуфа, „душа културе“.

Аутор на крају поставља питање да ли је могуће извести „бекство из тамница културе“, из тамница дугог

културног трајања, и које би биле последице ове могућности (316). За такав подухват би била нужна радикална реконцептуализација културе, која ће културе видети не као затворене целине које се саморепродукују, већ као творевине „шупљикаве, неравних рубова, неодређене, битно недоследне, никад посве истовјетне самима себи, (чије се) границе непрестано преображавају у обзоре“ (Иглтон). Поента оваквог схватања културе јесте да се Други не може упознати из културе којој се припада, већ тек искорачењем из те културе, јер само човек који не пристаје да се сведе на контекст своје културе ствара простор да упозна Другог. Тако се јавља могућност успостављања новог великог хуманистичког наратива о разумевању међу људима. Само што услов за то не представља ни самерљивост култура ни њихова претпостављена хибридноост, већ несавршеност култура, њихова порозност и недовршеност коју, како Чоловић каже, осећамо као нашу заједничку судбину. На овај начин се истраживање које је започето као евокација традиционалне антрополошке парадигме истраживања и писања, завршава позивом на даље преиспитивање кључног концепта за антропологију, концепта културе, а нарочито на испитивања његове употребе и политизације у касном модерном свету.

Овом књигом, као уосталом и својим ранијим ауторским прилозима, Чоловић ће вероватно изазвати незадовољство неких етаблираних структура: традиционално оријентисаних фолклориста и етномузиколога који његов приступ виде као „недовољно научан“, као и позитивистички оријентисаних етнолога и антрополога за чији укус он углавном није у довољној мери „објективан“, па чак ни у довољној мери „антрополог“. „Денунцирање“

идеолошке основе „world music“, која и у Србији ужива велику популарност и сматра се једним од најбољих амбасадора културе, тешко да ће пријати и широкој јавности, уколико књига уопште доспе до ње. Упркос томе, „Етно“ представља најзрелије Чоловићево дело, у коме се он највише до сада приближио савременим антрополошким преокупацијама и дебатама око употребе културе. Одлично написана, ова књига се препоручује читаоцима и препознатљивим стилом аутора, за који је својствена дискретна прожетост текста духовитим и ироничним опаскама. Иако из необјашњивих разлога није изазвала адекватну пажњу и пријем у домаћој етнолошко-антрополошкој научној заједници, Чоловићева студија представљаће незаобилазно штиво за све које занимају проблеми савремености, политика културе или веза музике и идентитета. Управо због своје актуелности и релевантности, као и способности да комуницира преко граница култура и друштава, ова књига надилази оквире србијанске академске средине, због чега се већ сада преводи на неколико европских језика.

Илдико Ердеи

Светски конгрес

20th World Congress on Dance Research “Promotion of diversity”

25-29. октобар 2006. године, Атина
(Грчка)

Двадесети Светски конгрес посвећен истраживању плеса, под називом *20th World Congress on Dance Research “Promotion of diversity”*, одржан је 25-29. октобра 2006. године у Атини (Грчка) у организацији IOFA Грчке, „Dora Stratou“ Dance Theater, и међународног плесног савета (International Dance Council – CID), UNESCO. Глав-

ни организатор је др Алкис Рафтис, председник CID-а.

Међународни плесни савет (CID) је званична организација која покрива све облике плеса у свим земљама света. То је непрофитабилна интернационална невладина организација основана 1973. године под покровитељством UNESCO са седиштем у Паризу. CID третира све врсте плеса једнако, не дајући предност ни једном, истичући универзални карактер плеса као облика уметности, средства образовања и као предмет проучавања. *International Organization of Folk Art (IOFA)* представља међународну организацију за народну уметност. „Dora Stratou“ Dance Theater је живи музеј грчких народних игара. Ова непрофитабилна институција основана је 1953. године под окриљем Министарства културе и Националне туристичке организације Републике Грчке. У оквиру ове институције спровде се курсеви грчких народних игара и инструмената. Осим тога, постоје научно-истраживачки пројекти из области етнографије и историје плеса.

Рад конгреса одвијао се у четири секције које су подразумевале саопштења научника-истраживача, демонстрације разних врста плесова уз стручно објашњење, часове плеса, представе. Осим тога, постојала је пројекција видео-материјала као и продајна изложба ношњи и другог материјала везаног за игру (видео и аудио издања, монографије о плесу, плакати, слике и сл.). Зборник радова са конгреса је доступан у DVD формату. Сви подаци о скупу постоје на сајту: www.cid-unesco.org

У оквиру електронског издања дата је целокупна библиографија претходних конгреса, што је од користи за све који се баве проучавањем плеса. Наравно, квалитет свих саопштења

није исти. Неки су временом изгубили на вредности, други су, пак, у своје време били непримећени и тек сада се види њихов допринос.

Осим учешћа народних ансамбала из разних делова Грчке, били су заступљени најразноврснији облици плеса са свих континената: класични индијски плес, балет, барокни плес, оријентални трбушни плес, бали плес итд.

Светски конгрес за истраживање плеса организује се двадесет узастопних година, у различитим градовима широм Грчке и Кипра. Током протеклих двадесет година на Светском конгресу узело је учешће око 6000 учесника из разних земаља са свих континената. Преко 2000 људи приказало је резултате својих истраживања, перформансе и изложбе везане за игру.

Гордана Благојевић

Радост Иванова, Култура наше свакодневице

Фабер, Велико Трново, Бугарска, 2006.
Обим: 188 страна.

У овој књизи се налази 11 студија о Бугарској у време транзиције од деведесетих година XX века на овамо, односно, како ауторка каже – о путу Бугарске од социјализма ка Европи. Књига је подељена на два дела. Први, „Наслеђе блиске прошлости“, чине три студије:

У првој студији „Дим од огњишта баштине до... стана у бетонској згради“ ауторка показује како наслеђе социјалистичке прошлости у виду једнообразно изграђених станова у бетонским зградама утиче на свакодневни живот становника Бугарске. Настали ради решења јаке стамбене кризе, станови су прилагођавани потребама сво-

јих житеља. Са мењањем тих потреба, услед повлачења социјализма као доминантне идеологије, и станови постају другачији, при чему се могу уочити две тенденције: ону која простор организује у складу са поимањем функционалности и естетике оптималног станишта карактеристичног за прошла времена (од сеоских станишта до салонских станова из предсоцијалистичког периода) и другу која покушава да се одвоји од прошлости и која води једнообразности (коришћење јефтиних материјала у индустријском типски дизајнираном намештају).

Споменици посвећени истакнутим личностима и догађајима као симболи идеологије бугарског социјализма, у периоду транзиције почели су да служе и као место за исказивање другачијег мишљења. Управо то представља фокус студије „Социјалистички споменици и њихова судбина у постсоцијалистичком периоду“. Графитирање и уништавање тих споменика представљају начин преиспитивања до тада високо цењених идеја. Анонимност и кландестиност графитера и рушитеља су у супротности са званичним признањима аутора, свечаним откривањима споменика и организованим посетама државних функционера и становништва у периоду социјализма.

Ауторка у студији „Радим за домовину. Омладинске радне бригаде – школа за комунистичко васпитање“ даје историјат омладинских радних бригада после другог светског рата, описује како је изгледао радни дан, уобичајени састав радне бригаде и важеће социјалне односе унутар ње. Иванова закључује да је због „изградње социјализма“ дошло до свођења интелигенције на положај радничке класе, што је, уз помоћ контроле места и времена комуникације као и суженог избора дозвољених тема, владајућој структури помагало да учврсти и

репродукује своју идеологију. Та смањена улога интелигенције у друштвеном животу Бугарске осећа се и данас.

Други део књиге носи назив „На путу ка Европи“. Ова секција почиње радом „Дуг и кривудава пут ка Европи“ у коме је описана дијалектика представа о Европи, „Истоку“, „Западу“, Балкану, Словенима, кроз анализу реклама, неких обичаја (свадба, 14. фебруар и др.), појаве цара Симеона II у бугарском јавном дискурсу, као и историјских извора. Осим узимања оних тачака из историје које су важне за производњу и репродукцију митова, ауторка упућује на то да је за егзистенцију тих разнородних представа неопходно њихово доживљавање као интринсично домаћих, бугарских. Зато се о транзицији не може говорити само као о негацији социјализма, већ као о комплексној конструкцији.

Следећи рад – „Царево ново одело. Људи монархије – од фантастичних приказа до реалности“ је нека врста спецификације претходног. У њему Иванова пореди фолклорне текстове о владарима и принцезама, и кроз анализу дискурса везаних за британску принцезу Дајану и бугарског „цара“ Симеона II, показује прилагођавање тема и симбола фолклора савременим потребама становништва и потребама оних који те дискурсе пласирају. Тако један цар постаје премијер републике, што је парадокс, или једна принцеза напушта свог принца, што је у бајкама готово незамисливо, али и у таквом директном сукобу представа са реалношћу задржавају се извесни романтични елементи идеја о беспрекорности монарха.

Сличности и међусобно допуњавање народног хришћанства и народног социјализма, као и утицаји религијских слобода и појачане комуникације са страним религијско-идеолошким сис-

темима у време транзиције су тема рада „Бугарске празнично-обредне традиције у ери глобализације“. Резултат тог процеса је нови обредно-религијски календар, са новим празницима, новим ритуалним објектима, другачијим стилем театрализације итд. Иако ти елементи религијске праксе имају различито порекло и у систем улазе у различито време, доживљавају се као интегрисана, бесконфликтна целина.

Постављање фолклорних дела на сцену у градовима тема је студије „Фолклор и сцена“. Да би испунио нове функције, фолклор мора да претрпи промене. Самим тим добија и нова значења и интрепретације. Појављују се турбофолк или попфолк, али и тзв. етно-музика. Ауторка поставља питање да ли се поред свих тих промена може говорити о „аутентичном“, „чистом“, „непатвореном“ фолклору, или присуствујемо „измишљању традиције“. Зато савремена фолклористика треба да посебну пажњу поклања контексту извођења и општим друштвеним кретањима.

Да ли се на чалгу (новокомпонована музика у Бугарској) због прецизног одређења времена (увече, после посла) и простора (кафана, ресторани) може гледати кроз призму обреда, и то обреда бугарске свакодневне културе, једно је од питања постављених у раду „Чалга као култура транзиције“. Настала у залеђу социјалистичког режима, ослобођена конвенција, чалга наставља да живи мењајући се у складу са новим трендовима у музици. Од неке врсте израза политичког неслагања („ниска“ насупрот „високој“ култури, кич насупрот уметности), чалга постаје „main stream“ и, како ауторка каже, из социјализма са Бугарима улази у Европу.

На бугарску културу свакодневице утицала је и српска, још од периода

социјализма. О везама српског турбофолка и чалге, српским јелима, вицевица који круже по територијама обе земље, Иванова пише у студији „Српски утицаји на бугарску свакодневну културу“. Између поимања „нашег“ и „туђег“, можда се може говорити о представама о неком новом балканском идентитету, који себи не задаје високе циљеве и не захтева дубоко преиспитивање. Кроз мале, неприметне варијанте Бугари „наново откривају“ своје суседе – Србе – и себи их представљају као своје и блиске.

Реалистични шоу „Big brother“ последњих година доживљава процват. Омиљен и критикован, не губи на популарности. Иванова у студији „Big brother' као игра свакодневице“ говори о типовима драматизације, естетизације и емоција који га карактеришу, о томе како је једна изворно холандска емисија, ширећи се по свету, дошла и у Бугарску. Каква је улога представа о Великом брату из бугарске традиционалне културе, каква је веза између непотпуне изрежираности емисије и бугарског радног колектива, патријархалности и модерности, елемената античке драме присутних у емисији и конкретне реализације, само су нека од постављених питања. Емисија „Big brother“ одсликава недоумице бугарског друштва у транзицији.

Отварање граница довело је до јаке емиграције из Бугарске у правцу земаља са развијеним капиталистичким системом. Иванова у раду „Бугарска 'света' места у Њујорку“ пореди ресторан-дискотеку „Механата“ са бугарском православном црквом у Њујорку, посматрајући их као посреднике између познатог (бугарског) и туђег (америчког). Док одлазак у цркву евоцира најчешће само припадност православљу, „Механата“ својом непосредношћу и профаношћу успева да у себи сажме позитивне елементе и

„нас“ и „њих“ и тако олакша адаптацију миграната новој средини.

Радост Иванова у овој књизи указује на комплексност транзиције у Бугарској. Смена два социо-политичка система утиче на свакодневну културу становништва, при чему на делу није једноставна замена, већ се у разноликим процесима сажимања и хибридизације, конструише квалитативно нова

реалност на старим основама. Балансирање између традиционалног и новог, „Балкана“ и „Европе“, доводи до другачијих перцепција старих обичаја, прихватања и преобликовања нових, преиспитивања прошлости и сталног прилагођавања тренутним друштвеним кретањима.

Марта Стојић